

Izvornik: „Zum 80. Todestag Rudolf Steiners“, Steffen Hartmann
Der Europäer / Nr. 6 / April 2005.

80. godina od smrti Rudolfa Štajnera

O odnosu, koji mi danas možemo imati prema Rudolfu Štajneru

Pisati o odnosu, koji mi danas – na početku 21. stoljeća – možemo imati prema Rudolfu Štajneru, krije u sebi neke teškoće i otvorena pitanja. Najpre bih htio da ukažem na to, da se ne može dati samo neki odnos prema istorijskoj *personi* Rudolfa Štajnera, već da takođe treba pitati o odnosu prema njegovoj nadvremenskoj *individualnosti* i njenoj sadašnjoj delotvornosti. Ovo razlikovanje personе i individualnosti Rudolfa Štajnera ja smatram veoma bitnim za neko plodno ophođenje sa njegovim životnim delom.

Tako bi trebalo da u daljem dođu do reči saznajne perspektive Štajnerove istorijske personе i da se prati pitanje, kako mogu da budu pristupačni putevi, da se *u sadašnjosti* postavimo u saznajni odnos prema njegovoj individualnosti.

Ja svesno stavljam težište na saznajni odnos a ne primarno na puko osećajni odnos poštovanja prema personi i individualnosti Rudolfa Štajnera, što će u sledećem takođe još eksplicitno iskusiti svoje obrazloženje.

Ideja saznavanja i *Filozofija slobode*

Walter Johannes Stein je u takozvanom „Haškom razgovoru“ [Den Haag], koji je 1922. god. mogao da vodi sa Rudolfom Štajnerom, postavio pitanje: „Šta će još preostati od Vašeg dela kad prođu hiljade godina?“ Odgovor je glasio: „Ništa osim 'Filozofije slobode'. Ali u njoj je sadržano sve drugo. Ako neko realizuje akt slobode koji je tamo opisan, on će naći čitav sadržaj antropozofije.“¹

Ovaj iskaz vredan pominjanja vodi do mesta, na kome se može obrazovati neki saznajni odnos prema personi i individualnosti Rudolfa Štajnera: do *Filozofije slobode*. U ovom delu se nalazi fundament i klica čitave antropozofije i istovremeno njena najveća dimenzija budućnosti. Kako se to može razumeti?

Dva „duhovna postignuća“ prvog ranga je Rudolf Štajner položio u *Filozofiju slobode* za čovečanstvo: Prvo *svestrano* prožetu ideju saznavanja, koja na isti način uvažava pol opažanja i pol mišljenja čoveka i dovodi ih u odnos koji je primeren čoveku i svetu. I drugo čovekova sloboda se razvija kao životna mogućnost i životna stvarnost.²

Rudolf Štajner ukazuje u „Haškom razgovoru“ takođe na to, kako je on metodski došao do oba ova duhovna postignuća: „Ja sam povezao dva elementa. Od Johana Gotliba Fihtea sam naučio šta je izvršenje namere, ta Ja-aktivnost koja se povukla od spoljašnjeg sveta. Ali od Aristotela sam uzeo punoču te sve-obuhvatne empirije. Samo ko zna da dopuni Fihtea pomoću Aristotela, nalazi punu stvarnost, i to je bio moj put.“³

Rudolf Steiner um 1905

Na ovom iskazu se jasno može videti, da se antropozofska duhovna nauka mora gledati u veoma širokom razvojnem i naučno-istorijskom kontekstu. Ovaj kontekst obuhvata kako antičku filozofiju Aristotela tako i impulse nemačkog idealizma, kao što su oni izašli na videlo u Fihteu. Da je sa idejom saznanja, kako ju je Rudolf Štajner prikazao u svojim osnovnim filozofskim delima⁴, zaista hiljadu godina trajuća borba čovečanstva za saznanje procesa saznanja bila dovedena do ubedljivog i zadovoljavajućeg kraja, ne može se na ovom mestu dalje izvoditi; ali neka se upozori na dotične radove.⁵

U *Filozofiji slobode* je Rudolf Štajner radikalno izrazio svoju ličnost kao težeću prema saznanju i slobodi. U jednom pismu Rosi Mayreder piše on u ovom smislu o svojoj *Filozofiji slobode*: „Ja smem mojim priateljima – ali samo njima – da priznam, da sa bolom osećam to, što Niče nije više mogao da čita moju knjigu. On bi to uzeo onako kako to jeste: u svakom redu jedan *lični* doživljaj. ... Ja ne poučavam; ja pričam, šta sam unutrašnje proživeo. Ja pričam tako, kako sam ja to živeo. Sve je u ovoj knjizi lično mišljeno. Takođe forma misli. Neka priroda koja voli da poučava bi mogla tu stvar da proširi. Možda i ja u svoje vreme. Ja sam najpre želeo da pokažem biografiju jedne duše koja se borbom probijala naviše ka slobodi.“⁶

Na paradoksalan način je ova lična „biografija jedne duše koja se borbom probijala naviše ka slobodi“ istovremeno delo, koje ima neko opšte-ljudsko, štaviše kosmičko značenje. U tradiciji Šilerovih „Estetskih pisama“ kao i Fihtbove i Hegelove filozofije pokazuje *Filozofija slobode* put, koji čoveka vodi do doživljavanja slobode na čistom intuitivnom mišljenju. Ovaj put podiže čoveka – slično doživljaju pipanja – naviše u duhovni svet; ali on takođe omogućuje, da se kroz *moralnu fantaziju*, to misaono-intuitivno idejno doživljavanje delajući poveže sa svakodnevnim životom. Iz lično realizovanog akta slobode proistiće u smislu „Haškog razgovora“ antropozofska duhovna nauka. Saznajni put antropozofije sleduje kao životna i saznajna konsekvenca iz toga, što je u *Filozofiji slobode* sadržano kao klica u borbi za ideju saznavanja i stvarnost ljudske slobode. Sa *Filozofijom slobode* je na životnom putu Rudolfa Štajnera dostignuta tačka, od koje puno iživljenje njegove ličnosti sve više ide u jedno sa nekim jasnim izražavanjem njegove individualnosti.

Individualnost Rudolfa Štajnera u struji vremena

Na kraju svog života – posle Božićnog zasedanja 1923/24, koje je vodilo do novog zasnivanja Opštег antropozofskog društva – Rudolf Štajner je mogao svoje obuhvatne istraživačke rezultate o reinkarnaciji i karmi da prikaže pred članstvom. On se time nadovezao – po njegovim vlastitim rečima – na njegovu prasvojstvenu misiju: da postavi saznanje o reinkarnaciji i karmi u 20. stoljeće i da time takođe razvije osnovu novog, na ljudskoj individualnosti zasnovanog saznanja istorije. Kroz ova predavanja hteo je Rudolf Štajner naravno takođe da svoje saradnike i učenike podstakne na to, da se potrude oko sopstvenog konkretnog saznanja karme. Da, može se steći utisak, da neko stvarno saznanje individualnih karmičkih sudsudbinskih odnosa tek daje tlo za plodno antropozofsko obrazovanje zajednice i društva.

Ja bih u ovome što sledi hteo da ukažem na dva simptomatična karmička doživljaja dvojice učenika Rudolfa Štajnera, kroz koje se može videti *njegova* individualnost. Radi se o doživljajima i uvidima Wilhelma Ratha i Eugena Koliska.

1. jula 1924. slušao je Wilhelm Rath jedno Štajnerovo predavanje, u kome se govorilo o karmičkim povezanostima Antropozofskog pokreta. To posebno za Wilhelma Ratha bilo je tad, „... što sam ja u slušanju od jednog određenog trenutka osetio, da je Rudolf

Štajner govorio iz sećanja na jedan prošli zemaljski život. Ime Tome Akvinskog bilo je doduše pomenuto samo u jednoj sporednoj rečenici, kao usput. U dubokom duševnom kretanju i u najvećoj životnosti pak bile su prikazane „najužasnije unutrašnje borbe“, koje su vođene u dominikanskom redu u 13. stoljeću protiv averoizma. ’Zamislimo skolastičkog mislioca ili pisca 13. stoljeća. On zapisuje svoje misli. Danas je mišljenje lako, jer ljudi su se već navikli, da misle intelektualistički. Tada je to upravo počelo, i to je bilo još teško. Postojala je još svest o ogromnom unutarnjem naprezanju. ... Da, moglo se u tadašnjem vremenu sedeti i sa oštrom ocrtanim mislima braniti učenje o individualnoj besmrtnosti, biti polemičan protiv Averoesa. ... Tada se sedelo i pokušavao se zasnovati individualizam. Polemisalo se protiv Averoesa – a Averoes se pojavljivao, pojavljivao preteći i zbunjivao čudi.’⁷

Taj duhovni sukob, koji je tada razdvojio čudi, dešavao se zbog ispravne interpretacije Aristotela, pri čemu je Averoes zastupao shvatnje, da aristotelovsko razumevanje duha polazi od jedne inteligencije za sve ljude i da stoga ne bi bio moguć nijedan *individualan* duh i nijedna *individualna* besmrtnost. Protiv ove egzegeze [tumačenja] Aristotela bunio se Toma Akvinski, time što je čoveku obećao duhovnu individualnost, koja traje i dalje posle smrti.

„Pred dušama slušalaca započet je razgovor između jednog starijeg i jednog mlađeg dominikanca, jedan razgovor, ’koji nije zabeležen istorijski, ali koji se kroz duhovno istraživanje može pronaći sa činjenicama, koje su se desile. ...

Mlađi je rekao: Mišljenje dohvata ljude, mišljenje, ta senka stvarnosti, dohvata ljude. Mišljenje je dabogme uvek bilo u starim vremenima poslednja objava živog duha odozgo. Sada je to ono, što je zaboravilo ovaj živi duh odozgo, sada se doživljava kao puka senka. ... Stariji je rekao: U mišljenju upravo mora kroz to, što čovek svoje poglede s ljubavlju usmerava na spoljašnju prirodu i prima objavu kao objavu, i ne ide sa mišljenjem na objavu – u mišljenju upravo mora za raniju nebesku realnost iznova biti pronađena zemaljska realnost. Šta će nastupiti? pitao je mlađi. Da li će evropsko čovečanstvo biti toliko jako, da nađe ovu zemaljsku realnost mišljenja, ili će biti samo tako slabo, da izgubi nebesku realnost mišljenja?“

Ovo takoreći iz duše čovečanstva proizašlo pitanje mlađeg dominikanca, kada je Rudolf Štajner izgovarao ove reči, imalo je za slušaoce nešto duboko potresno. Ja sam verovao da mlađeg dominikanca živo vidim pred sobom, i osećao sam kako se u meni penje misao: „To je bio ipak on sâm! Zar dr Štajner ovde ne govori iz karmičkog sećanja?“⁸

U svojstvenosti ovog predavanja-doživljaja Wilhelm Rath je došao do pitanja, da li je Rudolf Štajner u nekom ranijem životu bio Toma Akvinski. Interesantan je događaj, koji je zatim sledio. Zbog razumljive bojazni Rath svoje pitanje nije postavio direktno Rudolfu Štajneru, već je napisao jedan članak, koji je tada bio odštampan u „vestima“ nedeljnika i koji se po *sadržaju* nadovezao na problematiku tomizma. O pitanju „mlađeg dominikanca“ Rath piše: „Nije dovoljno to, ako *jedan* dâ odgovor, nego će odgovor doći tek tada, kada se nađu ljudi, koji imaju hrabrost za unutrašnji preobražaj duše, i od njih krene struja čovečanstva, koja stoji pod znakom ovog voljnog preobražaja duše i koja će

biti dalje nošena u svu budućnost. Samo kroz slobodno, umnožavajuće duhovno delo može biti opovrgnuto učenje Averoesa.⁹ Ubrzo posle toga se Rudolf Štajner razboleo, i nije moglo više da dođe do razgovora između njega i Wilhelma Ratha. Štajnerova reakcija, koja je Rathu bila saopštена preko Ite Wegman, može svakako još i danas da uzdrma: „Da je više ovakvih tekstova napisano u našem Društvu, ne bi bilo potrebe da ja budem bolestan.“

Eugen Kolisko je 8. septembra 1924. slušao predavanje Dramskog kursa (GA 282), u kome Štajner citira Lesingov Faust-fragment. Na mestu, na kome se Faustu pojavljuje Aristotel – „Ja sam se zvao – Aristotel“ – Eugen Kolisko je imao, kada su ove reči zazvučale iz Štajnerovih usta, neposredan karmički doživljaj, u kome mu je sinula karmička povezanost Rudolfa Štajnera i Aristotela.¹⁰

Ovaj doživljaj se nalazio za Koliska u uskoj povezanosti sa ciklusom predavanja „Svetska istorija u antropozofskom osvetljenju“ (GA 233), koji je Rudolf Štajner održao tokom Božićnog zasedanja. Sad mu se razjasnilo, zašto je Štajner u ovim predavanjima postavio težište na individualnostima Aleksandra Velikog i Aristotela.

Pri studiranju Aristotela može da padne u oči to, da se u njegovom filozofiranju sve svodi na sledeće: postavljati ispravna pitanja. Tako na primer sadrži Aristotelova „Metafizika“ neko mnoštvo komplikovanih aporija, to znači pojmovno postavljenih pitanja, koja sva najpre ostaju kao nerešive protivrečnosti. Dolazi se na trag Aristotelovom saznanjem impulsu, ako se primeti: Ovde se uopšte ne radi o nekom brzom odgovaranju na ova pitanja, nego o tome, da se mišljenje pusti da opstane u nerešivim protivrečnostima i iz duševno-duhovnog izdržavanja ovih protivrečnosti dozvoli da proizađe „Metafizika“. Mišljenje ima kod Aristotela potpuno spiritualnu dimenziju, koja se može uporediti sa događajem rođenja: Stara misterijska mudrost odumire u aristotelovskom mišljenju i čeka dakle na svoje novo rođenje u individualnom saznanju.

Duhovni identitet Aristotela, Tome Akvinskog i Rudolfa Štajnera uhvaćen kao puka informacija, naravno da ne vodi dalje. Ali opisani karmički doživljaji Rathu i Koliska, koji su u svojoj tačnosti utvrđeni kroz druge dokumente¹¹, mogu biti uzeti kao početna tačka, da se trojica Aristotel-Toma-Štajner propitaju duhovno-naučno i biografski. Ovaj radni pokušaj otvara metodski jednu perspektivu za individualnosti koje su u pitanju.¹²

Pitanje o nekom realno-duhovnom odnosu

Kod individualnosti, koja je kroz stoleća i stoleća orijentisana na saznanje istine, nalazi se to upravo na dlanu, što se mogućnost susreta sa njom kvalifikuje na realnom saznanjem izvršenju vlastitog suštastva. Dakle nije primarna nadčulna sposobnost *opažanja* ili stepen *karmičke* povezanosti sa ovom individualnošću, koji omogućuju neki *sadašnji* realno-duhovni odnos, već mnogo više aktuelno ostvaren duhovno-naučni saznanji stav i saznanjno učešće (rad) vlastite individualnosti. U smislu toga što je izvedeno nastaje susret, komunikacija i inspiracija sa i kroz ovu individualnost kroz

egzistencijalno sebe-unošenje u duhovne prinadležnosti aristotelizma, tomizma i antropozofije.¹³

Egzistencijalno sebe-povezivanje sa Aristotelom, Tomom i Štajnerom daje plodnu zemlju za obrazovanje organa, koji može postati sposoban za opažanje sadašnje delotvornosti ove individualnosti. Ovo je polje suptilnih pitanja i istraživanja. Mnogo zavisi od toga, tako ja mislim, da se najrazličitije antropozofske ličnosti pri ovom istraživanju uzajamno opažaju, dopunjaju, koriguju i pomažu. Čini mi se da je sada kao neka vrsta „duhovne tištine“ oko ove individualnosti, koja očekuje, šta će joj u tom pogledu od stvarnog nastojanja doći u susret. U ovom smislu su ova izvođenja zamišljena kao podsticaj.

Steffen Hartmann, Hamburg

Preveo Siniša Nikolić

¹ Citirano prema W. J. Stein/Rudolf Steiner – *Dokumentacija putokaznog zajedničkog delovanja* (izd. T. Meyer), Dornach, 1985, str. 299.

² Uporedi oba „suštinska pitanja“ *Filozofije slobode*, koja su formulisana u „Predgovoru za novo izdanje (1918)“.

³ Vidi 1, str. 297.

⁴ *Osnovi teorije saznanja Geteovog pogleda na svet* (GA 2), *Istina i nauka* (GA 3) i *Filozofija slobode* (GA 4).

⁵ Pogledaj Disertaciju W. J. Steina *Moderni prirodno-naučni način predstavljanja I Geteov pogled na svet, kako ga Rudolf Štajner zastupa* (odštampano i komentarisano u W. J. Stein-Rudolf Steiner, vidi napom. 1); Hans Erhard Lauer, *Ponovno rođenje saznanja*; Helmut Keine, *Osnovi esencijalne teorije nauke*.

⁶ Citirano prema *Rudolf Štajner o svojoj „Filozofiji slobode“*, izdao Otto Palmer, Izdavačka kuća Freies Geistesleben, 1984, str. 23 i dalje.

⁷ Citirano prema Wilhelm Rath, *Rudolf Štajner i Toma Akvinski*, Perseus Verlag Basel, 1991, str. 66 i dalje.

⁸ Vidi 7, str. 67 i dalje.

⁹ Vidi 7, str. 69 i dalje.

¹⁰ Pogledaj uz to članak Thomasa Meyera „Svetska istorija u antropozofskom osvetljenju: Aristotel, Lesing, Rudolf Štajner – Jedan simptomatični doživljaj Eugena Koliska u jesen 1924“, decembar/januar 1999/2000.

¹¹ Uporedi npr. pismo Marije Štajner Eduardu Šireu, GA 262, Dornah 2002, str. 188 i dalje, kao i razmenu pisama Rudolfa Štajnera sa Itom Wegman, u *Ko je bila Ita Wegman*, tom I, posebno str. 206. i dalje.

¹² Za duhovno-naučne prinadležnosti o Aristotelu, Tomi i Štajneru postoje različiti radovi, npr. s obzirom na psihologiju *Samospoznaja-samostalni razvoj* od Wolf-Ulricha Klünkera, s obzirom na srce *Misterija srca* od Petera Selga, za saznanje Anđela ja sam dao jednu studiju *Biće i pojava* štampanu kao rukopis; pogledaj i *Die Drei*, februar, mart i april 2005.

¹³ Mi karakteristično govorimo o aristotelizmu i tomizmu, ali ne o „štajnerizmu“. U tome se pokazuje napredak duhovne istorije u opštem a ova individualnost u osobitom: da to delo dolazi doduše iz persone, ali da sve više urasta u čovečanske dimenzije, pa zbog toga glasi jedna moguća oznaka: antropozofija.